

Особливості взаємозв'язку творчого потенціалу студента-психолога з його самоактуалізацією

О. Б. Сидоренко, А. Ф. Федоренко

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: OlgaBorisoua@gmail.com, fedorenkoalla.f@gmail.com

Paper received 22.01.20; Accepted for publication 08.02.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2020-219VIII87-14>

Анотація. Стаття присвячена дослідженню творчого потенціалу студента-психолога та його взаємозв'язку з самоактуалізацією особистості. Надано визначення понять творчого потенціалу та самоактуалізації. Розкрито провідні складові творчого потенціалу: творчі здібності, креативність, творча активність. Охарактеризовано основні компоненти самоактуалізації студента: мотиваційно-цільовий, ціннісно-смысловий, функціонально-регулятивний. Визначено рівні прагнення до самоактуалізації та розвитку креативності особистості. Окреслено шляхи підвищення творчого потенціалу.

Ключові слова: творчий потенціал, творчі здібності, креативність, творча активність, самоактуалізація, студенти - психологи.

Вступ. Проблема самоактуалізації студентів визначається сучасним станом системи освіти, оскільки досить часто молоді фахівці не здатні усвідомити перспективи і ресурси свого особистісного і професійного розвитку, зрозуміти необхідність і напрям подальшого шляху. В результаті, отримані ними знання у закладах вищої освіти знецінюються дуже швидко, професійна конкурентоспроможність різко падає. Причиною цього явища є те, що вища школа готує молодих людей, які володіють певними знаннями і деяким професійним інструментарієм, але не фахівців, здатних самостійно розвиватися в особистісному і професійному плані, освоювати і творчо втілювати ефективні технології у своїй майбутній діяльності. Тому, основними завданнями професійної освіти постають: підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, компетентного, відповідального, який вільно володіє своєю професією і орієнтується в діяльності, здатного до ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання, задоволення потреб особистості в отриманні відповідної освіти.

Огляд публікацій за темою. «Самоактуалізація» і «самореалізація» передбачає наявність у людини «глибинної» психологічної цілісності, прагнень і схильностей, які необхідно актуалізувати для досягнення життєвого успіху. Проблему вивчення поняття «самоактуалізація» і «самореалізація» висвітлено у роботах таких науковців як: К. Гольдштейна, І. Кона, Ю. Куклюткіна А. Лобанова, А. Маслоу, К. Роджерса, В.Франкла, Е.Фромма, К.Хорні, К.Юнга, В.Ядова та ін. Проведений аналіз праць дозволив зробити висновок про те, що, якщо людина в пошуках себе звертається до систематичного і цілеспрямованого самовдосконалення, вона зможе успішніше реалізувати свій життєвий потенціал.

Дослідження творчого потенціалу знайшло своє відображення у працях таких вчених, як Б.Ананьєв, В.Асєєв, А.Матюшкін, М.Муқанов, Я.Пономарьов, С.Рубінштейн, Д.Узнадзе, С.Степанов, С.Варламова, Р.Ткач та інші. Науковці розкривають поняття «творчий потенціал особистості», розглядаючи його на рівні вивчення потенційних і актуальних характеристик людини, як категорійна форма творчої активності особистості.

Мета статті. Теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити особливості впливу творчого потенціалу на самоактуалізацію особистості студента-психолога.

Матеріали і методи. Дослідження впливу творчого потенціалу на самоактуалізацію особистості проводилось із студентами III та IV курсів факультету психології НПУ імені М.П.Драгоманова у кількості 30 осіб. Вік респондентів від 19 до 23 років.

Для проведення дослідження використовували методики: «Самоактуалізаційний тест (САМОАЛ)», спрямований на визначення рівня самоактуалізації особистості, «Тест креативності Торранса» на визначення творчих здібностей людини.

Виклад основного матеріалу. Студентський вік є особливим і найважливішим для суспільного розвитку та становлення особистості. Цей період життя людини пов'язаний із формуванням фахівця, суспільного діяча і громадянина. Ознаками соціально-психологічної зрілості студента є громадянська позиція, професіоналізм, професійне мислення, активність, потреба самовдосконалення, відповідальне ставлення до здоров'я тощо. У цьому віці посилюється направленість на творчу діяльність, у рамках якої проявляється і розвивається креативність, що є складовою творчого потенціалу.

Поняття творчого потенціалу характеризується багатоаспектністю та складністю підходів щодо його вивчення. Творчий потенціал, на думку В.Моляко є інтегративною властивістю особистості, характеризує міру можливостей людини здійснювати творчу діяльність, бути готовим до творчої самореалізації та саморозвитку. Автор зазначає, що складовими творчого потенціалу є: задатки, нахили; спрямованість інтересів; потяг до створення чогось нового; швидкість у засвоєнні нової інформації; загальний інтелект; наполегливість, цілеспрямованість, працелюбність; швидке та якісне оволодіння вміннями, навичками, майстерністю виконання певних дій; здібності до реалізації власних стратегій у розв'язні проблем, завдань, пошук виходу зі складних нестандартних, екстремальних ситуацій [2].

Творчий потенціал має комплексний характер і проявляється на всіх рівнях індивідуальності: на біоп-

сихологічному, психологічному, соціальному і духовному. Він включає в себе такі складові:

1. Творчі здібності людини, які розвиваються на основі високо розвинутого мислення, глибоких знань у спеціальній області, практичного досвіду та інтересу до справи і розвиваються тільки в діяльності. Розвиток творчих здібностей у студентів можливий на основі системи завдань, що вимагають творчого підходу в їх розв'язанні.

2. Креативність, як здатність до творчості, ґрунтується на створенні чогось нового, оригінального, виявляється у тенденції до знаходження шляхів вирішення проблем новими способами, методами.

3. Творча активність, яку необхідно розглядати, у єдності двох сторін: перша (пов'язана з поняттям «творчість») - комплекс якостей і властивостей особистості, який сприяє повній реалізації її творчого потенціалу і виражається в оригінальному, своєрідному, нешаблонному мисленні й емоційності; друга (пов'язана з поняттям "активність") - ініціативність, енергійність, самостійність творчих дій і поведінки особистості, мотивом яких служить потреба в самореалізації [4].

Теоретичний аналіз вивчення проблеми впливу творчого потенціалу на самоактуалізацію особистості, зокрема, студента-психолога, свідчить про недостатню розробленість методів та засобів, які впливають на розвиток творчого потенціалу, як конструкту структури самоактуалізації.

Самоактуалізація представляє собою властивість особистості, яка виявляється в її прагненні до як найповнішої самореалізації та самовдосконалення, бажанні людини бути тим, ким вона може бути.

А. Маслоу визначав самоактуалізацію як передумову життєдіяльності людини на рівні буття, що пов'язана з докорінними змінами, які відбуваються в її особистості, як розвиток особистості, пов'язаний із переходом від невротичних чи інфантильних, «не-справжніх» життєвих проблем до справжніх, екзистенціальних, суттєвих проблем людини [3].

На думку К. Роджерса у кожній людині є прагнення ставати компетентним і здібним настільки, наскільки це можливо для нас біологічно. «Як рослина намагається бути здоровою рослиною, як насіння, що «плекає» в собі прагнення стати деревом, так і людина намагається стати цілісною, повною, самоактуалізованою людиною». Отже, самоактуалізація є головною рушійною силою життя, що проявляється в прагненні поширюватися, ставати незалежною, розвиватися, зріти [5].

Г.Олпорт бачив самоактуалізацію як безперервний активний процес становлення особистості, у якому індивід бере на себе відповідальність за якість свого життя [1].

В.Франкл визначав самоактуалізацію як уроджену мотиваційну тенденцію, яка є основним двигуном поведінки й розвитку особистості, результатом і наслідком здійснення сенсу свого життя. Якщо це прагнення залишається неререалізованим людина відчуває фрустрацію чи екзистенційний вакуум, що приносить відчуття безсенсовності існування [6].

Самоактуалізація особистості в навчально-професійній діяльності виступає не тільки як внутрі-

шня активність, але і як діяльність по усвідомленню і розкриттю власного потенціалу. Досліджуючи структуру самореалізації особистості студента в навчально-професійній діяльності, Л. Цурикова виділяє компоненти самореалізації, які багато в чому схожі з компонентами соціально-психологічної компетентності: мотиваційно-цільовий (наявність пізнавального і професійного інтересу), змістовний (дієвість і системність знань) і регулятивний (рефлексивність і самостійність) [7]. Тобто, як вважає автор, досягнення високого рівня професійної компетентності є метою особистісного та професійного зростання і самовдосконалення, а, отже, і професійної самоактуалізації та самореалізації.

Самоактуалізація студента на думку О. Яценко включає і такі складові: функціонально-генетичний (віково-статеве ядро, задатки до певних видів діяльності, особливості функціонування потреб ієрархії, ступінь сформованості самосвідомості і професійного вибору, схильність до взаємодії з людьми); особистісно-діяльнісний (ціннісні орієнтації та комплекс певних особистісних якостей) і ціннісно-смісловий (ціннісні орієнтації, компетентність, інтернальність, осмисленість життя) [8].

Узагальнюючи усе вище перераховане можна представити структуру самоактуалізації студента у єдності таких трьох компонентів:

1. Мотиваційно-цільовий відображає мотиваційну спрямованість на особистісний та професійний ріст і готовність до успішної професійної діяльності.

2. Ціннісно-смісловий представлений чіткими продуктивними смисложиттєвими орієнтаціями, зв'язаністю значущих особистих і професійних цінностей і цілей, прагненням досягати і втілювати їх в особистісно-прийнятній та соціально-прийнятній формах.

3. Функціонально-регулятивний розглядається, як той компонент, що забезпечує самоактуалізаційну активність і включає позитивне самоставлення, рефлексію, відповідальність і творчу активність.

Отже, проведений теоретичний аналіз вивчення проблеми творчого потенціалу та самоактуалізації особистості студентства виявив, що рівень розвитку прагнення особистості до самоактуалізації впливає на здатність людини творчо підходити до вирішення нестандартних задач в майбутній професійній діяльності, професійну компетентність, професійний ріст та загальний життєвий успіх.

Результати досліджень та їх обговорення. Отримані результати за методикою «Самоактуалізаційний тест (САМОАЛ)», свідчать, що високий рівень за шкалою – прагнення до самоактуалізації показали 7% респондентів IV курсу. Досліджувані проживають фантастично насичене, цікаве життя, насолоджуючись кожною миттю існування «тут і тепер». Студенти з високим рівнем прагнення до самоактуалізації знаходяться в повній згоді з собою. Вони прагнуть до підвищення свого професійного рівня, виявляють творчість, самостійність у судженнях, діях, автономні, незалежні, прагнуть до новизни, до саморозвитку, з гумором ставляться до себе і до життя та ін. Високого рівня у студентів III курсу не виявив жоден із студентів. Ми можемо припустити, що причиною того, що у

студентів IV курсу рівень самоактуалізації вищий, ніж у студентів III курсу, є те, що студенти IV курсу вже пройшли виробничу практику у школі – на практиці ознайомились із обраною професією, мали можливість адекватно оцінити рівень своїх професійно важливих якостей, тоді як у студентів III курсу не було ще такої можливості.

Середній рівень прагнення до самоактуалізації виявили 93% респондентів IV курсу порівняно з III, там показник становить 100 %. Це свідчить про те, що досліджувані виявляють незалежність у своїх діях та поведінці, не піддаються впливу ззовні, здатні віддавати собі звіт в своїх бажаннях, потребах і почуттях, добре відчувати і рефлексувати їх, здатність до встановлення міцних, доброзичливих відносин з оточуючими та ін. Студенти IV курсу не досить впевнені в собі, не мають великого бажання до саморозвитку, можуть підпадати під вплив чужих думок та людей, не завжди відкриті в спілкуванні, не мислять позитивно, не сприймають повну реальність, тому можуть вдаватися до відходу від реальності за допомогою фантазій, алкоголю, наркотиків тощо. Низького рівня за шкалою прагнення до самоактуалізації не виявлено.

Рівень креативності вивчався за допомогою методики «Тест креативності Торранса». Отримані дані рівня креативності серед обстежених представлені на рис. 1.

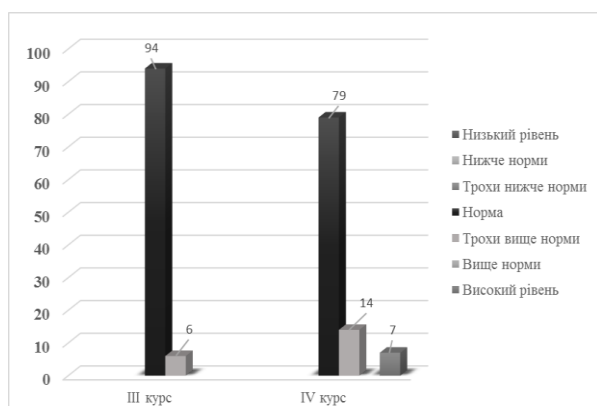

Рис. 1. Рівень розвитку креативності у студентів III та IV курсів (%)

З рис. 1 видно, що високий рівень креативності виявлено у 7% респондентів IV курсу. Це свідчить про здатність досліджуваних до творчого, неординарного мислення, до винахідницької та конструктивної діяльності, вони мають підвищену пізнавальну активність, виявляють ініціативність в інтелектуальній діяльності при розв'язанні складних неординарних завдань, проявляють винахідливість уміння знаходити оригінальні, евристичні способи вирішення проблеми; здатні швидко змінювати прийоми дії відповідно до нових умов діяльності. У обстежених III курсу високого рівня розвитку креативності не виявив жоден із студентів-психологів.

У 14% досліджуваних IV курсу рівень креативності – трохи вище норми, порівняно із студентами III курсу, що становить 6%. Досліджувані вирішують проблеми шляхом знаходження творчих рішень. Такі студенти найчастіше – добре навчаються і є гарними виконавцями, проте вони не виявляють схильності до

прояву нестандартності та оригінальності. Респонденти IV курсу здатні генерувати та створювати велику кількість творчих ідей, ретельно їх планувати, проте обирають звичайні способи їх рішення.

За шкалою «норма» рівень креативності порівняно із IV курсом 79% виявили у більшості студенти III курсу, що становить 94% досліджуваних. Досліджувані з таким рівнем креативності здатні до оригінального, творчого підходу щодо їх розв'язання проблемних ситуацій. В них наявний творчий потенціал, який дає їм можливість стати креативною особистістю.

Отримані результати дозволяють нам припустити, що завдяки виробничій практиці у загально-освітніх закладах, психологічних центрах, соціальних службах, студенти IV курсу знаходились в незвичних для себе умовах, були вимушені шукати шляхи виходу з нестандартних ситуацій, проявляючи зацікавленість, інтерес, готовність ризикувати, що і сприяло підвищенню їх рівня креативності.

Також, нами експериментально встановлено, що у більшості студентів переважає середній рівень самоактуалізації. Вони живуть сьогоденням, тобто переживають справжній момент свого життя у всій його повноті і бачать своє життя цілісно. Незначна кількість респондентів з високим рівнем прагнення до самоактуалізації має і високий рівень креативності. Їм властива стала система особистих цінностей, глибока рефлексія і адекватний образ свого «Я». Цінності для особистості, що актуалізується, виступають в ролі її потреб. Креативність проявляється у мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності. Тобто, можна констатувати про взаємозв'язок творчого потенціалу особистості студента-психолога з його самоактуалізацією.

З метою підвищення рівня творчого потенціалу необхідно дотримуватись таких рекомендацій: організувати освітній процес таким чином, щоб викликати у студентів потребу у творчому мисленні з подальшим розвитком творчого потенціалу; забезпечувати умови для ефективнішої реалізації студентами власних особистісних потенціалів, розвитку якостей, значимих для подальшої професійної діяльності, становленню ціннісних орієнтацій, розширення самопізнання, самосприйняття, саморозвитку і самоактуалізації особистості; створювати та вирішувати нестандартні ситуації; складати життєвий план; тренувати творчість та фантазію; присвячувати час медитації або роздумам; використовувати психотехнології підвищення рівня творчого потенціалу.

Висновки. Аналізуючи результати нашого дослідження можна зробити висновки, що творчий потенціал особистості, як і творча її активність, мають тенденцію до самовираження і здобуття досягнень людиною відповідно до її можливостей. Тільки сама особистість власним вибором може реалізувати, або ж ні, свою творчу унікальність (підвищувати чи зупиняти розвиток творчого потенціалу). Саме особистісна активність (життєва позиція людини) визначає особистість як унікальну цілісну систему, яка виступає «відкритою можливістю» самоактуалізації, володіє потенціалом безперервного саморозвитку та самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карамушка Л.М. Самоактуалізація менеджерів у професійно-управлінській діяльності (на матеріалі діяльності комерційних організацій): Монографія/Л.М.Карамушка, М.Г.Ткалич. – Запоріжжя.: «Просвіта», 2009. - 262 с.
2. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості//Обдарована дитина. - 2004. - № 6. - С. 2-9.
3. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы/А. Маслоу. – М.: Смысл, 1999. - 425 с.
4. Пов'якель Н.І., Розова Т.М. Креативний потенціал особистості та його становлення у майбутнього психолога: навчально-методичний посібник. - НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – 129 с.
5. Роджерс К. Клиент - центрированная терапия/К.Р. Роджерс. – М.: «Рефл-бук», 1997. – 320 с.
6. Франкл В. Человек в поисках смысла/В. Франкл. - М.: Прогресс, 1990. - 368 с.
7. Цурикова Л.В. Самореализация студентов в учебно-профессиональной деятельности: дис.канд.пед.наук/Л.В.Цурикова. Белгородский гос.ун-т. Белгород, 2005. - 173 с.
8. Ященко Е. Ф. Особенности самоактуализации студентов с разной профессиональной направленностью/Е.Ф. Ященко //Психологический журнал. 2006. № 3. - С. 31-41.

REFERENCES

1. Karamushka L.M. Self-actualization of managers in professional and administrative activity (on the material of activity of commercial organizations): Monograph/L.M. Karamushka, M.G. Tklich. - Zaporizhzhia.: Prosvita, 2009. - 262 p.
2. Molyako V.O. Psychological theory of creativity/V.O. Molyako//Gifted child. - 2004. - №6. - P. 2-9.
3. Maslow A. New frontiers of human nature/A. Maslow. - M.: Sense, 1999.- 425 p.
4. Povyakel N.I., Rozova T.M. The creative potential of the individual and his formation in the future psychologist: a training manual. – M.P. Drahomanov NPU, 2007. - 129 p.
5. Rogers K. Client - centered therapy/K.R. Rogers. - M.: “Refl-book”, 1997. - 320 p.
6. Frankl V. Man in search of meaning/V. Frankl. - M.: Progress, 1990. - 368 p.
7. Tsurikova L.V. Self-realization of students in educational and professional activities: dis.kand.ped.nauk/L.V. Tsurikova. Belgorod State University Belgorod, 2005. - 173 p.
8. Yashchenko E. F. Features of self-actualization of students with different professional orientation/E.F. Yashchenko//Psychological journal. 2006. No. 3. - P. 31-41.

Features of the relationship of the creative potential of the student-psychologist with his self-actualization**O. B. Sydorenko, A. F. Fedorenko**

Abstract. The article is devoted to the study of the creative potential of a student psychologist and its relationship with self-actualization of personality. The definition of the concepts of creativity and self-actualization is given. The leading components of creative potential are revealed: creative abilities, creativity, creative activity. The main components of the student's self-actualization are characterized: motivational-target, value-semantic, functional-regulatory. The levels of desire for self-actualization and development of personality creativity are determined. Ways to increase creativity are identified.

Keywords: *creative potential, creative skills, creativity, creative activity, self-realization, students - psychologists.*